

NEDRUSTNING ELLER OMRUSTNING?

Av överste NILS LUND

FÖR FÖRSTA gången i Sovjetunionens historia blottades den 14 januari 1960 vissa styrkebesked om den ryska krigsmakten, vilka dithills varit omsorgsfullt hemlighållna.

Det var Chrustjov, som i ett tal inför Högsta Sovjet gjorde dessa avslöjanden. Ur hans anförande återger vi nedanstående uppgifter. De avser den ryska krigsmakten i dess helhet, dvs. de sammanlagda personalstyrkorna vid lant-, sjö- och luftstridskrafterna. (Satellitstaternas väpnade styrkor synes däremot icke vara inkluderade.)

År 1941 — före Hitlers överfall på Ryssland — uppgick den sovjetiska krigsmaktens numerär till 4,2 miljoner. I maj månad 1945, dvs. i krigets slutskede, hade denna krigsmakt svällt ut till att omfatta ej mindre än 11,4 miljoner man. År 1948, efter genomförda demobiliseringar, utgjorde de ryska stridskrafternas numerär endast 2,9 miljoner. Inför »det allt mer tilltagande kärnvapenhotet från USA» såg sig dock Sovjetunionen nödsakad att på nytt förstärka sin krigsmakt. År 1955 var den uppe i 5,8 miljoner man. Allt eftersom

Sovjet från mitten av 1950-talet började komma ifatt USA på kärnvapen- och raketområdet kunde man emellertid utan större risk för Sovjetunionens säkerhet successivt genomföra omfattande minskningar av de ryska konventionella stridskrafternas numerär. Sålunda minskades redan år 1955 krigsmakten med 640 000 man, åren 1956–57 med 1,2 miljoner och år 1958 med ytterligare 300 000. Den totala personalminskningen uppgick alltså under denna period — fortfarande enligt Chrustjovs utsago — till 2 140 000 man, dvs. till mer än en tredjedel av 1955 års numerär.

I sitt anförande den 14 januari 1960 inför Högsta Sovjet begärde emellertid den ryske regeringschefen att Sovjetunionens krigsmakt — som vid 1959 års utgång räknade 3,6 miljoner man — skulle *ytterligare minskas med 1,2 miljoner* — dvs. även denna gång med en tredjedel — under åren 1960 och 1961. De ryska stridskrafternas numerär borde sålunda — efter denna nya reduktion — senast år 1962 ha nedgått till 2,4 miljoner man.

Den 15 januari 1960 godkändes av Högsta Sovjet — på anmodan av

Chrustjov — »Lagen om ny, omfattande reduktion av SSSR:s väpnade styrkor». Denna lag, som offentliggjordes påföljande dag, innehåller bl. a. bestämmelser om att Sovjetunionens krigsmakt skall minskas med ytterligare 1,2 miljoner man, att motsvarande antal truppförband, befälsutbildningsanstalter och andra enheter i samband härmed kommer att indragas, att häremot svarande minskningar vidtagas i försvarsbudgeten samt att avskedade officerare, underofficerare och manskap överförs till den öppna arbetsmarknaden, dvs. till den civila sektorn i samhället.

Anledning förefinns att noga begrundas den ryske regeringschefens egna ord om denna betydelsefulla avvägning: i första hand mellan det militära försvaret och det ekonomiska, i andra hand inom krigsmakten mellan å ena sidan kärnvapen- och raketstridskrafterna, å andra sidan de konventionella, väpnade styrkorna. Det sätt, på vilket denna avvägningsfråga nu håller på att lösas i Sovjetunionen är påtagligen av allra största betydelse för makthalansen mellan de båda superstaterna och därmed även för hela mänsklighetens öde under det närmaste decenniet. Chrustjov yttrade bl. a. följande vid sitt ovan nämnda tal inför Högsta Sovjet:

»Sovjetunionen har redan nu i lager erforderliga mängder av atom- och vätebomber. Så länge

ingen överenskommelse kommit till stånd beträffande förbud för kärnvapen, är vi dock nödsakade att ytterligare fortsätta vår produktion av dessa stridsmedel.

Vår stat är även mäktig i vad gäller raketvapnet. Flyget och flottan har förlorat sin hittillsvarande betydelse på grund av den moderna krigsteknikens utveckling. Dessa försvarsgrenars verksamhetsområden har visserligen ingalunda inskränkts — men deras uppgifter håller på att övertas av andra vapensystem. Flygvapnet kommer sålunda att nästan helt bli ersatt av raketvapnet. Vi har redan genomfört drastiska nedskärningar i bombplansfabrikationen och kommer att på det mest otvetydiga sätt ytterligare inskränka och t. o. m. helt stoppa produktionen av dessa bombare och andra numera omoderna vapen. Vad flottan beträffar har ubåtsvapnet fått stor betydelse under det att övervattensfartygen ej längre är i stånd att spela den roll, som de hittills haft sig tilldelad.

Till största delen har redan vår krigsmakt gått över till raketer och kärnvapen. Dessa vapensystem befinner sig visserligen f. n. i en utvecklingsprocess men kommer att fulländas i en nära framtid. — — —

Det är orimligt att i dag betrakta problemet om våra väpnade styrkors numerär på samma sätt som bara för några år sedan. *Det räcker med att konstatera att fr. o. m. år 1955 har vår krigsmakts perso-*

nalstyrka reducerats med en tredjedel samtidigt som dess *eldkraft* under samma tidsperiod har *mångdubblats* tack vare anskaffningen och utvecklingen av moderna vapensystem.

Nu för tiden bestäms inte längre ett lands militära styrka av antalet män under vapen. Denna styrka är istället på ett avgörande sätt beroende av den eldkraft och de medel för denna eldkrafts framförande, som står till förfogande. *Den av mig föreslagna reduktionen kommer inte på något sätt att försvaga våra väpnade styrkors eldkraft.* Detta är den springande punkten i resonemanget. Naturligtvis kommer vi att göra allt som står i vår förmåga för att bibehålla och utnyttja den ledning vi tillkämpat oss beträffande raketvapnet. — — —

Sovjetunionens krigsmakt är i dag i besittning av sådana vapen och en sådan eldkraft, som intet annat land förfogar över.»

I detta tal har den ryske regeringschefen sammanfattat sin syn på dagens och morgondagens militärpolitiska situation så som den gestaltats av den moderna tekniken. Den bild han skisserar av det revolutionerande ryska vapenprogrammet är en konsekvens av denna utveckling. Förvisso har vi i den västra världen anledning att ställa oss misstrogna, såväl till de motiv för »nedrustningen» som till de sakuppgifter, vilka Chrustjov redovisar. Klokheten, försiktigheten och i viss mån även erfarenhe-

ten bjuder oss dock att acceptera dem som realiteter.

Chrustjovs ovan citerade uttalanden kompletteras av det anförande, som vid samma tillfälle hölls av krigsministern, marskalk Malinovsky. Denna yttrade bl. a. följande:

»De moderna interkontinentala ballistiska missilerna kännetecknas av enorma hastigheter, fruktansvärd effekt och stora skottvidder. De är i stånd att på kort tid, med god precision och oberoende av rådande meteorologiska förhållanden föra fram kärnladdningar av de mest skiftande storlekar till vilken punkt som helst på jorden. De erbjuder oss möjligheten att samtidigt rikta fruktansvärda slag mot ett stort antal mål. Deras höga hastigheter och stora skottvidder innebär avsevärd flexibilitet. Inom loppet av en kort tidrymd kan tyngdpunkten i anfallet kastas om från de ursprungligen valda målen till krigsteatrar, som ligger i helt andra riktningar. De kan sålunda på ett avgörande sätt få vågskålen att slå över till förmån för Sovjetunionen. Inga vidsträckta och dyrbara flygfält med komplicerad utrustning erfordras för att avskjuta dessa missiler. Det är vidare lätt att kamouflera, ja t. o. m. att fullständigt dölja utskjutningsramperna.»

Malinovsky uppehöll sig emellertid inte enbart vid de interkontinentala ballistiska missilerna. Han förkunnade även att Sovjetunionen dessutom disponerade över kärn-

laddade taktiska raketer med skottvidder »från några dussin kilometer till flera hundra kilometer.»

I den västliga världen behöver man ej längre sväva i tvivelsmål om de principer, som i dag är vägledande för Sovjets rustningspolitik. Den ryske regeringschefen har — sekunderad av sin krigsminister — fullt tydligt lagt fram huvud dragen av sin och Moskvas strategiska doktrin i atomåldern och för denna doktrin avpassad organisation av krigsmakten och samhället i övrigt.

Men härav följer bl. a. att man i Väst icke kan betrakta vare sig redan verkställda eller nyligen beslutade nedskärningar av den sovjetiska krigsmaktens numerär som »nedrustning» i detta ords egentliga bemärkelse. En mera relevant term synes vara »omrustning» eller »ombeväpning». Chrustjovs och Malinovskijs våldsamma, upprepade hotelser under de senaste månaderna om de ryska förintelsevapnens förkrossande effektivitet kontrasterar ju f. ö. på det mest handgripliga sätt mot Moskvas samtida förkunnande om nedrustning och koexistens.

Varför — frågar man sig — har en sådan propagandans mästare som Chrustjov på detta sätt med sitt raketskrammel motverkat den utan tvekan enorma propaganda-effekt, som de väldiga personalminskningarna vid den ryska krigsmakten eljest skulle ha inne-

burit? Varför betonade han den 14 januari och ett flertal gånger därefter, nu senast i samband med Kuba- och Kongokriserna, med sådan frenesi den sovjetiska krigsmaskinens fruktansvärda förintelseförmåga? Dessa hotelser om militärt våld måste ju påverka världsoptionen i för Moskva ogynnsam riktning; de kan t. o. m. driva samman splittrade och oeniga medlemmar i den västliga försvarsalliansen.

En nära till hands liggande förklaring kan vara att den ryske regeringschefen genom att betona den sovjetiska krigsmaskinens effektivitet vill lugna de kretsar inom landet — särskilt då inom officerskåren — som fruktar att anbefallda truppförbandsindragningar allvarligt kommer att reducera Sovjetunionens militära styrka i förhållande till USA. En annan förklaring är att Chrustjov med kall beräkning utnyttjar raketvapenhotet som ett medel i maktkampen. Han vänder sig härvid dels mot huvudmotståndaren USA (påtagligen dock utan större framgång), dels mot de mindre länderna i den ickekommunistiska världen, vilka han försöker (och även delvis lyckas) skrämja till mottaglighet för den neutralism, som han vill sprida utanför Sovjetblocket. (Inom detta block betraktas däremot varje ansats till neutralism som en döds synd.)

Varför — frågar man sig vidare — spelade Chrustjov ut sitt trumf-

kort — kungörelsen om den ryska krigsmaktens minskning — strax innan toppkonferensen skulle äga rum? Varför väntade han inte med utspelet — så att han kunde ha pressat fram liknande motprestationer från västmakterna? Frånstående sin vanliga taktik har Chrustjov här gjort en ensidig eftergift, ett medgivande i förväg, vilket måste betecknas som någon-ting synnerligen märkligt.

Det är uppenbart att hållandet av en stående krigsmakt på 3,6 miljoner man innebär en avsevärd belastning även för ett sådant land som Sovjetunionen — inte minst ur näringslivets synpunkt. Enbart av det sistnämnda skälet är det förklarligt om Chrustjov nu anser sig böra försöka genomföra denna betydande minskning av stridskrafternas numerär, särskilt som Sovjetunionens militära slagkraft, totalt sett, därigenom icke skulle försvagas utan tvärtom t. o. m. förstärkas på grund av den avancerade kärnvapen- och raketupprustningen.

Det finns fog för antagandet att Chrustjov utnyttjar sålunda friställd arbetskraft och inbesparade medel i första hand till kärnvapen- och raketproduktionen (rymdprogrammet här inräknat), till den tunga industrien samt till den ekonomiska offensiv, varigenom han avser att vinna ekonomiskt och politiskt fotfäste i utvecklingsländerna.

Av den ryske regeringschefens

egna uttalanden — dels den 14 januari, dels vid senare tillfällen — framgår klart att det helt enkelt i hans tycke dröjde allt för länge innan man vid de internationella förhandlingarna kunde nå någon överenskommelse — dvs. komma till ett påtagligt resultat. Han ville eller kunde inte vänta längre. Varför då denna brådska?

Ett av de främsta skälen till Chrustjovs snabba åtgärder torde vara hans djupa engagement i *sjuårsplanen* och dess förverkligande. Näringspolitiska synpunkter torde dock icke varit allena dominerande vid hans överväganden. Sannolikt skulle inga sådana hänsyn ha kunnat förmå den ryske regeringschefen att vidtaga så pass omfattande nedskärningar om Sovjetunionens militära makt därigenom skulle allvarligt ha försvagats i förhållande till USA:s. Detta framgår bl. a. av det förhållandet, att under åren 1954/55 — då det näringspolitiska läget i Sovjetunionen var betydligt mer ansträngt än vad nu är fallet — Chrustjov ingalunda drog sig för att höja stridskrafternas numerär ända upp till 5,7 miljoner man för att skapa en militär motvikt till amerikanarnas dåvarande övertag beträffande kärnvapen och strategiska bombförband. I dag däremot, då Sovjetunionen gått ifatt och t. o. m. i vissa avseenden distanserat USA beträffande nukleära stridsmedel och långdistansraketer, har den ryske regeringschefen sett sin chans — och gripit den. Ytter-

ligare en miljon soldater kan nu kastas in på andra områden, bl. a. i näringslivet för rent produktiva ändamål.

Experter i Västerlandet anser att sjuårsplanens genomförande står eller faller med frågan om Sibliens och ryska Mellanasiens industriella och agrikulturella »pånyttfödelse». Det är huvudsakligen inom dessa områden, som de råvaror, energikällor, jordbruksarealer och betesmarker är tillfinnandes, vilka är oundgängliga för att möjliggöra den jämlikt sjuårsplanen planerade expansionen. Dessa områdets exploaterande kräver emellertid arbetskraft — och åter arbetskraft. Många anser att detta är frågans kärnpunkt.

Framför allt behövs det unga människor, som kan uthärda strapaser i hårt klimat och under primitiva levnadsförhållanden. Stalin använde sig av slavarbetare. Den nya regimen under Chrustjovs ledning nödgades av inrikespolitiska skäl att avveckla detta tvångsarbetsystem. Den erforderliga arbetskraften måste nu anskaffas på annat sätt. Detta har emellertid medfört att bristen på arbetare blivit än mer akut. Man har försökt med frivilliga uppbåd av ungdomar och demobiliserade soldater — men behovet av arbetskraft synes det oaktat fortfarande vara stort inom dessa områden där den huvudsakliga kampen om sjuårsplanen skall stå. Här är i sanning Chrustjov ställd inför ett svårlöst

problem. *Den brådskande anskaffningen av arbetskraft torde ha varit det tyngst vägande skälet* för honom att redan vid årsskiftet — utan att avvakta resultat från nedrustningsförhandlingarna — igångsätta hemförlovningen av mer än en miljon officerare och soldater för att få folk till de väldiga nyodlingsområdena. Det anses, att det avsnitt av sjuårsplanen, som är avsett att genomföras under åren 1960/61, skulle ha äventyrats på det allvarligaste, såvida ej dessa hemförlovingar nu påbörjats.

Personalreduktionerna vid krigsmakten regleras närmare genom ett dekret av den 25 januari 1960. I detta skiljer man mellan å ena sidan de värnpliktiga, å andra sidan det fast anställda befälet. Den sistnämnda personalkategorien utgöres huvudsakligen av yrkesofficerare, arméingenjörer, armétekniker, underofficerare och underbefäl. För de värnpliktiga betyder hemförlovningen säkerligen en efterlängtd befrielse från en flerårig, betungande militär tjänstgöring, som dessutom i de flesta fall avsevärt försenar vederbörandes civila yrkesutbildning. För officerarna måste däremot de av Chrustjov framtvingade indragningarna betyda avbrytandet av en påbörjad karriär, social deklassering, oro inför framtiden och sannolikt även ekonomisk förlust.

Inordnandet av rekryterna i det civila förvärsarbetet, i fabriker,

kolchoser osv., torde inte stöta på några svårigheter — även om många av dessa ungdomar troligen med blandade känslor ser på utsikten att få tillbringa ett flertal år i Sibirien eller någon annan utmark av det väldiga sovjetriket. Omplanteringen av officerarna och en stor del av det övriga befälet torde däremot bli en i flera avseenden smärtsam procedur. De förordningar, som reglerar indragningarna, försöker ta hänsyn till denna omständighet. Entledigade officerare m. fl. erhåller sålunda förtursrätt till viss bostadsyta (som regel del i lägenhet) på den ort, där de avser att bosätta sig. De får dock icke slå sig ner i Moskva, Leninograd och Kiev — såvida de ej tidigare, dvs. före inträdet i militärtjänsten, varit hemmahörande i dessa städer.

Vid sidan av bostadsfrågan utgör den nödvändiga omskolningen av de entledigade officerarna och de övriga befälskategorierna ett annat väsentligt problem. Enligt utfärdade bestämmelser skall de, utan särskild inträdesexamen och allt efter föregående utbildningsståndpunkt, antas som elever vid bl. a. yrkesskolor, tekniska läroverk eller högskolor. De erhåller vid avskedet som regel ett års lön samt dessutom oftast stipendier och, i vissa fall, därutöver en avskedspremie, allt för att underlätta övergången till civil verksamhet.

Alla tänkbara åtgärder torde vara vidtagna för att förmå de

yngre officerarna samt de värnpliktiga att acceptera anställning i Sovjetunionens nordliga och östliga delar, dvs. i Ural, Sibirien, Kasakstan och Fjärran Östern. För att stimulera rekryteringen till dessa avlägsna trakter erbjödes de värnpliktiga, förutom befrielse från militärtjänsten, andra förmåner som höjda avskedspremier, fria resor, traktamenten osv. Till yttermera visso är även Komsomol inkopplad för att med stöd av lagen om samhällets mobilisering hjälpa till i de fall där den frivilliga anslutningen visar sig vara alltför ringa. Slutligen har de politiska instanserna inom krigsmakten beordrats att vid truppförbanden föra en brett upplagd upplysningskampanj angående vikten av de norra och östra viddernas uppodling och industrialisering.

Vid sidan av ovan berörda militära och näringspolitiska skäl torde även *partipolitiska* överväganden ha legat till grund för Chrustjovs försvarspolitik.

Närmast efter Stalins död kom sovjetsamhället att uppbäras av ett flertal maktfaktorer: säkerhetstjänsten under Berias ledning, statsapparaten under Malenkovs och Molotovs kontroll, krigsmakten under Sjukovs befäl samt sist men icke minst partiet under Chrustjovs allt mer dominerande överinseende. Det är partiet, som hela tiden varit Chrustjovs speciella instrument på samma sätt som Stalin hade säker-

hetstjänsten, den hemliga polisen, till sitt redskap. Under de gångna åren har vi bevittnat hur den nuvarande ryske regeringschefen, stödd av partiet, politiskt oskadliggjort det ena efter det andra av de högsta ledningsorganen inom säkerhetstjänst, statsapparat och krigsmakt.

Då Chrustjov i oktober 1957 avsatte Sjukov var detta första utmaningen mot en militär hierarki, som under den populära marskalkens ledning tenderade mot att bli en stat i staten, en maktfaktor vid sidan av partiet. Så följde slag i slag Chrustjovs attacker mot Röda arméns maktställning. Målmedvetet och steg för steg har den ryske regeringschefen under åren 1957–60 reducerat de militära chefernas inflytande. Efter Sjukovs avlägsnande inleddes sålunda en rad åtgärder för att anpassa krigsmakten efter partiet, inskränka de militära chefernas maktbefogenheter, utvidga politrukernas verksamhetsområden osv. Härtill kom det i år fattade beslutet om ytterligare förbandsindragningar. Denna kraftiga åderlåtning av krigsmakten synes i anmärkningsvärt stor utsträckning ha drabbat särskilt officerskåren. Kanske innebär detta steg slutakten i maktkampen mellan parti och krigsmakt? Bakom alla dessa åtgärder tycker man sig i varje fall skymta en med sträng konsekvens fullföljd plan. I olikhet mot Stalin,

som ju lät arkebusera sina officerare i tiotusental, ger Chrustjov dock sitt entledigade krigsbefäl avskedspremier.

Det påståendet har ofta framförts i västerländsk press att stora delar av den ryska officerskåren skulle ha ställt sig fientliga till de av Chrustjov framtvängade indragningarna. Det är möjligt att så är fallet. Det är f. ö. ganska naturligt att en så genomgripande omorganisation stöter på opposition från de kretsar, som blir mest lidande på den nya avvägningen. Det är ju främst tack vare sin obestridda överlägsenhet i fråga om konventionella styrkor — särskilt då lantstridskrafter — som Sovjets militära dominans på den eurasiska kontinenten hittills varit grundad. Det är därför förklarligt om många ryska officerare med bitterhet anser att regeringschefen nu satt allt på ett kort — dvs. på de raketburna nukleära vapnen — i ett kritiskt utrikespolitiskt läge. Det är dock tvivel underkastat om denna officersopposition kan ta sig sådana rebeliska uttryck, som man kanske hoppas på i Väst. Efter vad som framkommit under den gångna sommaren torde Chrustjov ingalunda vara någon »generalernas fånge». Av allt att döma synes han nu ha tillkämpat sig full kontroll även över krigsmaktens högsta ledning.